

**CLIL a moderní výuka odborných cizích jazyků
s využitím konceptu OPEN LEARNING**

Jitka Kunčarová, OPEN AGENCY s.r.o.

kuncarova@openagency.cz

CLIL a moderní výuka odborných cizích jazyků s využitím konceptu OPEN LEARNING

Abstrakt

Príspevek prináša názory na inovatívne prístupy a vzdelávacie koncepty súvisiace se současnou cizojazyčnou výukou. Ukazuje možnosti, jak se více zaměřit na žáka, věnovat více pozornosti procesu učení a efektivnímu využívání digitálních zdrojů a výukových systémů.

Cílem příspěvku je představit koncept OPEN LEARNING propojující výuku odborného cizího jazyka, CLIL a blended learning prostřednictvím jeho tří nejdůležitějších principů, kterými jsou *role učitele cizích jazyků, autonomní učení žáků a obsahově atraktivní učivo*. V poslední části příspěvku jsou charakterizovány výukové materiály OPEN LEARNING, jejich přínos pro učitele a proces jejich vývoje.

Klíčové slová

odborný cizí jazyk, blended learning, CLIL, integrace obsahu předmětů, cizojazyčná výuka, výukové systémy, role učitele

Permanentní dostupnost mezinárodní komunikace a mobilních zařízení přináší nový digitální životní styl a nové možnosti pracovního uplatnění. Učitelé, žáci a rodiče se shodují, že pokud mají děti v budoucnu uspět, je nutné, aby se měnil styl cizojazyčné výuky ve školách.

V následujícím článku jsou identifikovány inovativní přístupy, možnosti a názory, jak dosahovat lepších výsledků v cizojazyčné výuce propojením výuky odborného cizího jazyka, CLIL a blended learning.

CLIL a výuka odborných cizích jazyků

Hlavním důvodem pro zavádění CLIL do praxe škol je praktická potřeba rozvoje vzdělanosti v oblasti cizojazyčných kompetencí a omezené časové, lidské i finanční zdroje pro výuku cizích jazyků.

CLIL je zkratkou spojení Content and Language Integrated Learning, které lze do češtiny volně přeložit jako integrovaná výuka a učení propojující obsah a jazyk. Finský vědec David Marsch (2008), zakladatel CLIL, zdůrazňuje, že se nejedná o výuku v cizím jazyce, ale jde o výuku obsahu předmětu prostřednictvím cizího jazyka a zároveň výuku s cizím jazykem. Podle Věry Janíkové (2011), profesorky Masarykovy Univerzity v Brně, je obsahově atraktivní učivo důležité ke splnění nadřazeného cíle současné cizojazyčné výuky, kterým je rozvoj komunikativní kompetence, což se odráží do kognitivní a sociálně-afektivní složky výuky.

Podle Johannes-Petera Timma (1998) z Heidelbergu se mezi základní didaktické principy řadí celostní učení, autonomní učení a princip obsahově atraktivního učiva neboli meaning learning.

Komunikace ve výuce cizího jazyka musí být vždy zaměřena na konkrétní obsahy a musí mít určitý cíl, komunikovat v odborném cizím jazyce je pro žáky motivující. *Pro splnění nadřazeného cíle cizojazyčné výuky není nezbytné určit hranice mezi výukou CLIL a výukou odborných cizích jazyků. Důležitější je hledat a ověřovat možnosti a inovativní*

přístupy v přípravě učitelů a ve vytváření obsahově atraktivních multimediálních výukových materiálů pro žáky.

Rámcové vzdělávací programy ukládají středním odborným školám v České republice vyučovat povinně odborný cizí jazyk již od roku 2009, přesto téměř polovina odborných škol zatím podle Výroční zprávy České školní inspekce za školní rok 2014/2015 s výukou odborného cizího jazyka vůbec nezačala. ***Ukazuje se, že absence přípravy učitelů cizích jazyků a kvalitních výukových materiálů jsou pro žáky středních škol hlavními bariérami pro postupné zavádění výuky odborných cizích jazyků.***

Ve výuce CLIL je podstatné a zároveň velmi složité, aby se žák naučil nové vědomosti přijímat, analyzovat a prezentovat v cizím jazyce, který zde má sloužit jako přirozený prostředek komunikace, čemuž podle učitelů mnohdy brání nízká jazyková úroveň žáků základních i středních škol.

Odbornice na CLIL Jarmila Novotná (2010) z Univerzity Karlovy v Praze uvádí, že CLIL nabízí žákům příležitost používat dovednosti a znalosti z cizího jazyka, přestože nejsou přímo vyučovány. Mateřský jazyk není z výuky vyloučen, přechod mezi cizím a mateřským jazykem je přirozenou součástí výuky CLIL. Specifikem CLIL tak zůstává dvojí cíl – rozvoj cizího jazyka a odborného předmětu a fakt, že nepředpokládá vstupní jazykové znalosti žáků. Na základě zkušeností publikovaných o CLIL se ukazuje, že budoucnost je podle Novotné nejspíše tam, kde má vyučující požadované vzdělání jak v příslušném jazyce, tak i v odborném předmětu. Realita v České republice je jiná a dlouho jiná bude.

Při plánování kurikula a propojování obsahu předmětů je ve školách nutná spolupráce učitelů nejazykových předmětů s učiteli cizích jazyků. CLIL má velké nároky na jazykovou připravenost učitelů. Není žádoucí, aby se učitel v době tvorby přípravy na výuku krátkého úseku CLIL učil odborný cizí jazyk, vhodná je konzultace přípravy s jazykářem. K realizaci částečné cizojazyčné výuky v nejazykových předmětech je nezbytné, aby základní odbornou terminologii nejazykového předmětu zvládli v cizím jazyce nejdříve učitelé. Dále musí být učitelé připraveni studovat odborné cizojazyčné texty, doplnit si slovní zásobu a komunikační dovednosti nutné k odbornému vyjadřování a organizaci práce ve třídě. ***Příprava vyučovací hodiny nebo krátkého úseku CLIL v nejazykovém předmětu je pro učitele snadnější, pokud má integrován jazyk a obsah předmětu či oboru.***

Blended learning v jazykovém vzdělávání

V současném přístupu k procesu vyučování a učení se cizím jazykům převládá názor, že již nestačí inovovat tištěné výukové materiály a tradiční didaktické postupy, ale je potřeba více se zaměřit na žáka, tedy věnovat více pozornosti procesu učení a nikoli procesu vyučování, kde hlavní roli hraje učitel.

Mnoho oblastí se rychle mění a přizpůsobuje, je však zvláštní, že školy stále setrvávají v systému, který fungoval před 20ti, 30ti a více lety. Právě ve školách se naráží na největší neochotu se přizpůsobit. Přitom, kde jinde než ve školách, kde se vychovávají a připravují nové generace moderních lidí, by měly být inovace a flexibilita normální? Je třeba si uvědomit, že to, co fungovalo kdysi, už fungovat nikdy nebude!

Harvi Singh a Chris Reed (2004) definují blended learning jako učení zaměřující se na optimální dosažení učebních cílů za pomoci vhodných technologií, které odpovídají učebním stylům učícího se jedince, aby tak došlo k získání adekvátních dovedností správné osoby ve správný čas.

Nicméně více než jednoznačná definice výuky cizího jazyka formou blended learning je důležitá otázka, proč a k čemu je blended learning dobrý ve výuce cizího jazyka. Má sloužit především k efektivnější výuce cizího jazyka a učení se cizímu jazyku. ***Aby došlo k efektivnějšímu učení se cizímu jazyku, musí volbě digitálního obsahu a nástroje***

předcházet naplnění dvou základních podmínek. První je existující výukový materiál v online prostředí s obsahově atraktivním učivem, který učitel zná, druhou podmínkou je učitel, který věnuje více pozornosti procesu učení a nikoli procesu vyučování.

Jaký je tedy vhodný postup? Učitel nejdříve stanoví učební cíle s ohledem na individualitu žáků ve skupině. Je na učiteli, aby následně zvolil digitální nástroj odpovídající učebním stylům žáků a umožňující jim vlastní tempo učení, aby tak došlo k získání adekvátních jazykových znalostí a dovedností správné osoby ve správný čas.

Absolutně kritické je zde plánování a organizace výuky, plánování aktivit žáka před výukou a po výuce. To se týká jakékoliv digitální aplikace do výuky, neboť nahodilě, nekoncepční používání technologií vede jen ke zmatku u učitele i žáka, protože nejsou jasné stanoveny cíle výuky a online učení.

Dalším kritickým bodem, aby byl tzv. „blended“ model úspěšný, je schopnost učitele tento model aplikovat. Najde se jistě mnoho učitelů, kteří jsou změnám otevření a rádi by vyzkoušeli nové možnosti, které technologie nabízejí, ale chybí zde systematickosti a koncepčnosti ve vzdělávání učitelů. *Je nezbytné, aby dalšímu vzdělávání učitelů byla věnována dostatečná pozornost. Učitel má obrovskou zodpovědnost za mladou generaci, která již neumí slepě přijímat tradiční industriální model vyučování.*

Učení se stává normálním i mimo školu, učitel by měl umět dát svému žákovi podněty k dalšímu vzdělávání se mimo školu. Právě zde se blended learning velmi osvědčuje. Digitální technologie totiž umožňují individualizaci výuky i při větším počtu žáků bez větších nároků na čas učitele.

Žáci se mohou při individualizaci cítit dobře, vědí, že o ně mají učitelé zájem, že tu jsou pro ně, pokud něčemu nebudou rozumět, vědí, že učitel je rádce, zažívají úspěch a tím jsou motivováni. Blended learning umožňuje učitelům upravit způsob výuky a chování k žákům, žákům umožňuje větší autonomii v učení, která je druhým důležitým principem konceptu OPEN LEARNING.

Koncept OPEN LEARNING a jeho přínos pro učitele

Koncept OPEN LEARNING vychází ze společenských trendů a odborných profesních názorů z různých oborů, které integruje tak, aby učení se cizím jazykům bylo efektivní a odpovídalo současným poznatkům didaktiky cizojazyčné výuky. *Nejdůležitějšími principy konceptu jsou role učitele cizích jazyků, autonomní učení žáků a obsahově atraktivní učivo.*

Snaha přizpůsobit vzdělávání potřebám života vede k tomu, že v dnešní době se můžeme častěji než dříve setkat s pojmem „konstruktivistická výuka“ nebo „vzdělávání založené na myšlenkách konstruktivismu“. Pro koncept OPEN LEARNING jako inovativní koncepci cizojazyčného vzdělávání je východiskem teorie konstruktivismu. Konstruktivismus označuje Průcha (2003) jako teorii zdůrazňující aktivní roli subjektu v pedagogických procesech. V didaktice se konstruktivisté snaží realizovat své postupy založené na předpokladu, že poznání se děje konstruováním tak, že subjekt spojuje útržky informací z vnějšího prostředí do smysluplných struktur, s nimiž provádí mentální operace podmíněné odpovídající úrovní jeho kognitivního vývoje. Toho lze dosáhnout důrazem na vnitřní motivaci žáků, aktivizací jejich dosavadních znalostí a názorů, důrazem na použitelnost, užitečnost a potřebnost obsahu, který se učí.

Praktická aplikace konceptu OPEN LEARNING představuje soubory výukových materiálů pro výuku odborných cizích jazyků a CLIL. *Učebnice s oborově specifickou slovní zásobou a systematicky vytvořené lekce rozšířené o digitální výukový systém (online pracovní sešit) umožňují žákům a jejich učitelům přehled o výsledcích cvičení, testů a aktivitách vedoucích k rozvoji jazykových dovedností.*

Uplatňování konceptu OPEN LEARNING v cizojazyčné výuce vede k rozvoji profesionálních dovedností učitele, např. dovedností motivovat, navázat a udržet kontakt, podněcovat a aktivizovat, plánovat a řídit proces výuky v konkrétní třídě a skupině žáků. ***Učitele vedeme k tomu, aby se učili vlastní praxí ve třídě, navzájem si poskytovali reflexi a sdíleli své zkušenosti.***

Díky šestiletým zkušenostem a spoluprací s desítkami škol a stovkami učitelů z celé České republiky víme, že jen digitálně sebejistý učitel věří, že digitální technologie mohou vhodně doplnit a zefektivnit výuku i učení cizím jazykům a že mají v jazykovém vzdělávání svůj smysl. ***Využívání výukového systému OPEN LEARNING přináší učitelům zvýšení IT kompetencí.*** Přímá práce učitelů a žáků s digitálními technologiemi nejen pro prezentaci učiva, ale také pro rozvoj základních dovedností v cizím jazyce je výzvou hlavně pro učitele.

Jedním z problémů, který lze zmírnit využíváním konceptu OPEN LEARNING, je skutečnost, že řada vyučujících na základních a středních školách se neumí odpoutat od tradičního učení v předmětech, což se netýká jen učitelů matematiky. Ve většině škol se angličtináři brání komunikovat s žáky v části hodin angličtiny o postupu řešení příkladů z aritmetiky, protože nikdy matematice nerozuměli, a mnozí učitelé matematiky neumějí komunikovat anglicky v běžných situacích, tudíž ani v matematice. Důležitou otázkou je příprava učitelů na výuku odborného cizího jazyka a CLIL.

V roce 2013 a 2014 provedl Marek Šulista (2014) z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích dotazníkové šetření, kterého se zúčastnilo celkem 207 učitelů matematiky na 2. stupni základních škol a 590 učitelů na středních školách ze všech 14 krajů České republiky s průměrnou učitelskou praxí 19,2 let. Šetření nepotvrdilo hypotézu, že učitelé do 35 let věku jsou ochotnější implementovat CLIL do hodin matematiky než jejich starší kolegové. Je potěšitelné, že si čtvrtina učitelů myslí, že na jejich školách jsou třídy, kde by výuka CLIL byla proveditelná a pro žáky přínosná. Šetření dále ukázalo, že učitelé nemají dostatečné znalosti odborné matematické terminologie v cizím jazyce.

Koncept OPEN LEARNING splňuje požadavek, aby rozvíjení cizojazyčných kompetencí učitelů a žáků nebylo zaměřeno pouze na zprostředkování odborné terminologie nebo všeobecných jazykových kompetencí, nýbrž rozvíjelo řečové dovednosti (porozumění, mluvení, psaní) a dovednost jednat v cizím jazyce (interakce, kooperace). Zvládnutí odborného cizího jazyka nelze ztotožňovat s osvojením odborné slovní zásoby nejazykového předmětu, neboť učení se jazyku zahrnuje zprostředkování jazykových znalostí a zejména dovedností pro úspěšné zvládnutí běžných úkolů na pracovišti v různých komunikačních situacích. ***Pro učitele je učení se odborným cizím jazykům s využitím výukových materiálů OPEN LEARNING, které integrují obsah a cizí jazyk, jednoznačně přínosem k rozvoji jeho jazykových kompetencí. Dalšími výhodami pro učitele jsou časově méně náročná příprava na výuku CLIL a více prostoru zaměřit se ve výuce na žáka a jeho učení.***

Role učitele je jedním ze tří principů konceptu OPEN LEARNING. Učitel uplatňuje takový styl řízení, který je protipólem prikazování a kontroly. Učitel je v roli kouče, mentora, průvodce, facilitátora a tutora, tedy toho, kdo vyučuje, pomáhá překonat obtíže, připravuje, naznačuje, poskytuje fakta.

Vývoj modulů a charakteristika výukových materiálů OPEN LEARNING

Základem pro vytvoření profilů uživatelů jednotlivých modulů, které chápeme jako obsahově uzavřené celky rozdělené do lekcí, je analýza jazykových potřeb profesních skupin a pracovních pozic. Zmapovali jsme požadavky na používání cizích jazyků v konkrétních profesních kontextech včetně příkladů užívání jazyka ve strojírenském a chemickém průmyslu, ve službách cestovního ruchu, v mezinárodním obchodě a marketingu, ve výuce matematiky. ***Na základě analýzy rámcových kurikul příslušných oborů vzdělávání,***

profesních profilů a řízených diskusí s odborníky z praxe vytváříme k jednotlivým lekcím popisy cizojazyčných dovedností a specifických znalostí a dovedností. Následně prostřednictvím rozhovorů se zaměstnanci firem vyhodnocujeme skutečnou důležitost jednotlivých obsahů a jazykových dovedností v lekcích.

Obsahově atraktivní učivo je třetím z principů konceptu OPEN LEARNING, motivuje žáky k učení se cizím jazykům zejména, pokud se obsah týká oboru, ve kterém budou hledat své pracovní uplatnění.

Další vývoj výukových materiálů k jednotlivým lekcím probíhá s ohledem na proces učení, v němž dochází k integraci odborných a jazykových znalostí a dovedností, řešení se opírá o využití multimediálních prostředků a online digitálních technologií.

V týmech složených z odborníků z podniků, základních, středních a vysokých škol, zkušených překladatelů, rodilých mluvčích působících v oboru a lektorů vytváříme výukové materiály ke kurzům odborné angličtiny, němčiny a ruštiny. Důsledně uplatňujeme zásadu, že výuka odborného cizího jazyka není zaměřená jen na budování odborné slovní zásoby, ale rozvíjí všechny čtyři základní dovednosti. Jednotlivé lekce jsou tvořeny systematicky, obsahují odkazy na další zdroje autentických informací.

Každou lekce tvoří tři části: prezentace učiva v jedné nebo dvou videonahrávkách a odborných textech, procvičování učiva v následujících pěti nebo šesti cvičeních a průběžné hodnocení výsledků studia prostřednictvím dvou testů a závěrečného písemného nebo ústního úkolu, které jsou zařazovány střídavě.

Pilotní ověřování výukových materiálů k modulu probíhá minimálně 5 měsíců ve školách a podnicích, učitelé a lektori zpracovávají pilotní deníky a navrhuji změny a úpravy odborných textů tak, aby byly srozumitelné pro ty, kdo je využívají k učení. Autoři získané podněty vyhodnotí a následně jsou zapracovány ty z návrhů, které autor akceptuje jako přínosné.

Učebnice k modulům jsou založeny na tematických okruzích a záměrně se nezabývají výukou či procvičováním gramatiky. Předpokládáme, že žáci a studenti vedle osvojování jazyka specifického pro daný předmět nebo obor využívají tzv. kompatibilních jazykových znalostí, tzn. těch, kterým se naučili v hodinách cizího jazyka a které jsou vhodné pro daný kontext.

Cvičení a úkoly v lekcích rozvíjejí všechny jazykové dovednosti, tedy poslech, čtení, psaní a mluvení. I když jsou jednotlivá cvičení primárně zaměřena na jednu z nich, vždy by měl být uplatněn komunikativní přístup a cvičení využito k frontální nebo skupinové komunikaci včetně práce ve dvojicích. Cílem je, aby žáci získali v používání jazyka sebedůvěru a aby je cizojazyčná komunikace uspokojovala.

Žáci si postupně v modulu osvojí 100, respektive 200 slov a slovních spojení a 50, respektive 100 užitečných frází, tzn. 20 termínů a 10 frází v každé lekci, a naučí se je používat v kontextu profesních komunikačních situací. Slovník je v online pracovním sešitě doplněn vysvětlivkami s definicemi dalších 10 – 20 výrazů, které se v lekci objevují a jsou pro porozumění tématu důležité. K jejich správnému osvojení je k dispozici zvuková nahrávka s britskou i americkou verzí výslovnosti. Předpokládáme, že se žáci běžně setkávají a budou setkávat s uživateli anglického jazyka různého národnostního původu, proto se na nahrávkách podílejí jak rodilí mluvčí, tak Češi s velmi dobrou jazykovou průpravou.

Interaktivní a multimediální jazykové moduly a k nim výukové materiály jsou vytvářeny pro vybrané profese s ohledem na kurikula oborů vzdělávání převážně středních odborných škol. Podrobné cíle v jednotlivých lekcích odpovídají až na výjimky jazykovým úrovním A2 (A2+) a B1 (B1+) dle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky. Výukové materiály jsou využívány stovkami žáků, učitelů a dospělých studentů k učení se a výuce odborných cizích jazyků v základních a středních školách, ve vzdělávání učitelů, lektorů a firemním jazykovém vzdělávání.

Použitá literatura

- FRIGOLS M.J. et al. *European Framework for CLIL Teacher education* [online]. European Centre for Modern Languages, 2011 [cit. 20.03.2016]. Dostupné z: <http://www.ecml.at/tabid/277/PublicationID/62/Default.aspx>
- JANÍKOVÁ, V. 2011. *Výuka cizích jazyků*. Praha : Grada. ISBN 978-80-247-3512-2.
- KUBŮ, M., MATOUŠKOVÁ, P., MUŽÍK, P. *Výzkum implementace metody CLIL v České republice* [online]. NIDV Praha, 2011 [cit. 20.03.2016]. Dostupné z: https://www.google.cz/?gws_rd=ssl#q=V%C3%BDzkum+implementace+metody+CLIL+v+%C4%8Cesk%C3%A9+republice
- MEHISTO, P., FRIGOLS M.J. a MARSH D. 2008. *Uncovering CLIL: content and language integrated learning in bilingual and multilingual education*. Oxford : Macmillan. ISBN 9780230027190.
- NOVOTNÁ, J. *Pojetí CLIL a bilingvní výuky* [online]. [cit. 01.03.2012]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/8879/pojeti-clil-a-bilingvni-vyuky.html/>
- PRŮCHA, J. 2014. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Praha : Portál. ISBN 80–7178–977–1.
- SINGH, H. a REED, C. *A White Paper: Achieving Success with Blended Learning* [online]. Centra Software, 2001 [cit. 09.10.2004]. Dostupné z: <http://maken.wikiwijs.nl/userfiles/f7d0e4f0bd466199841ede3eea221261.pdf>
- ŠULISTA, M. 2014. *Učitelé matematiky a CLIL*. Jednota českých matematiků a fyziků. roč. 23, č. 1, s. 45-51. ISBN 1210-9037.
- Teaching Maths through English – a CLIL approach. [online]. University of Cambridge, 2014 [cit. 20.03.2016]. Dostupné z: http://www.unifg.it/sites/default/files/allegatiparagrafo/21-01-2014/teaching_maths_through_clil.pdf
- TIMM, J.-P. (ed.) 1998. *Englisch lernen und lehren: Didaktik und Englischunterrichts*. Berlin : Cornelsen, ISBN 3-464-00619-0.
- Výroční zpráva České školní inspekce za školní rok 2014/2015 [online]. Česká školní inspekce, 2015 [cit. 20.03.2016]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Vyrocnizpravy/Vyrocnizprava-Ceske-skolni-inspekce-za-skolni-%281%29>

Resumé

The role of a teacher is irreplaceable in present foreign-language education. Nevertheless, students will be attracted by teachers capable to adapt to a quickly changing society and a new digital life style. Teachers are responsible for the young generation that is not able to accept blindly the industrial model of education. A digitally self-confident teacher motivates students to adopt responsibility for their study gradually. Attractive subject matter motivates students to studying foreign languages especially if its content concerns the subject field the students are interested in.

Kontaktné údaje

Jitka Kunčarová
746 01 Opava, Solná 19
kuncarova@openagency.cz